

คุณค่าของปราสาทศพในจังหวัดเชียงราย

Value of Northern Coffins (Parsart Sop) in Chiangrai Province

ณรงค์ เจนใจ

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

Narong Jenjai

Social Development, School of Social Sciences, Chiang Rai Rajabhat University
win_cr@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการใช้ปราสาทศพและคุณค่าของปราสาทศพในจังหวัดเชียงราย ประชากรในการศึกษาได้แก่ ช่างหรือสล่าที่ทำปราสาทศพ ผู้รู้ที่มีภูมิปัญญาเกี่ยวกับปราสาทศพ และเจ้าภาพที่จัดงานศพ ในช่วงเวลาที่ศึกษา จำนวน 10 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงเนื้อหาเป็นเครื่องมือในการวิจัย ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยพรรณานาวิเคราะห์ การศึกษาพบว่าประวัติความเป็นมาของการใช้ปราสาทศพในจังหวัดเชียงรายพบว่าในอดีตปราสาทศพใช้สำหรับเจ้านายชั้นสูงของสังคม และพระสงฆ์ทรงสมณะศักดิ์หรือพระสงฆ์ที่มีอายุพรรษามากเป็นที่นับถือของบุคคลทั่วไปเท่านั้น ต่อมาในภายหลังได้แพร่หลายมาสู่สามัญชนจนถึงปัจจุบันซึ่งจะมีการกำหนดลักษณะรูปทรงของปราสาทศพตามแต่สถานภาพของคนในสังคม สำหรับคุณค่าของปราสาทศพพบว่าปราสาทศพได้สร้างคุณค่าแก่สังคมในจังหวัดเชียงรายในด้านคุณค่าด้านสังคม ด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ด้านการศึกษา และด้านเศรษฐกิจ

คำสำคัญ : ปราสาทศพ คุณค่าทางสังคม

Abstract

The qualitative research aimed to study the history of using northern coffins or Parsart sop and the value of the coffins in Chiang Rai Province. The population of the study was 10 skilled craftsmen who were knowledgeable of northern coffins. Research tool was In-depth Interview; and data was analyzed by the content analysis.

The results were found that in the past, northern coffins used for nobleman of society and monks with high rank and respect. Later on, it became widespread to general people until the present day. However, the shape of the castle was defined by the status of the people in society. There were four values of northern coffins in Chiang Rai Province included society, art of culture and wisdom, education, and economy.

Keywords : Northern Coffins (Parsart Sop), Social Value

บทนำ

จังหวัดเชียงราย มีประวัติศาสตร์และอารยธรรมที่เก่าแก่นับได้กว่า 750 ปีมาแล้ว เนื่องจากจังหวัดเชียงรายเคยเป็นเมืองใหญ่และเป็นศูนย์รวมของวัฒนธรรมของเมืองต่างๆ ในลุ่มแม่น้ำกกและลุ่มแม่น้ำอิง จึงมีวิถีวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ขึ้นอย่างมากมาย โดยได้สืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ จากวิถีวัฒนธรรมที่กล่าว จะพบว่า ล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวพันและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนนับตั้งแต่เกิดจนถึงตาย ลักษณะของพิธีกรรมต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดเชียงรายมีผลมาจากคติความเชื่อสะท้อนออกมา ในหลายรูปแบบโดยพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งจะมีความเกี่ยวพันกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของ บุคคลทั้งสิ้นตั้งแต่เกิดจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต คือ ความตาย ซึ่งคนเชียงรายและ คนล้านนานั้นจะให้ความสำคัญต่อเรื่องการตายมากเพราะถือว่าเป็นวาระสุดท้ายของชีวิต ดังที่ อภิธาน สมใจ (2541 : 81) ได้กล่าวว่า การตายของผู้คนในแถบล้านนาเป็นเรื่องใหญ่ ของชุมชน คนตายเป็นวิกฤติการณ์ของบุคคลที่เกี่ยวข้องในสังคมตั้งแต่ญาติผู้ใกล้ชิด เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน ตลอดจนผู้อยู่ในสังคมใกล้เคียง มีขั้นตอนและกระบวนการ ด้านพิธีกรรมในลัทธิพิธีที่ต้องถือปฏิบัติเป็นการเฉพาะอย่างละเอียดอ่อนซับซ้อน

ทั้งพิธีทางพุทธศาสนา พิธีทางพราหมณ์ และพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับ ศีลวิญญาน ประเพณีการใช้ปราสาทศพได้แพร่หลายไปในกลุ่มคนธรรมดาทั่วไป ก็ได้รับ กระแสตอบรับและความนิยมมากขึ้น มีวิวัฒนาการและพัฒนาารูปแบบขั้นตอนมาหลาย ระดับโดยเชื่อมโยงผูกพันกับวิถีชีวิตและความเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นสำคัญ และมี การปฏิบัติกันมาจนกลายเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหนึ่ง ในปัจจุบัน เกิดการทำปราสาทศพเพื่อจำหน่ายจนกลายเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับผู้ประกอบการ ในปัจจุบัน (วัฒนศักดิ์ ไชยกุล. 2546 : 2)

จังหวัดเชียงรายเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีวัฒนธรรมการนำปราสาทศพมาใช้ประกอบ พิธีกรรมงานศพเช่นเดียวกับจังหวัดอื่นๆ ในล้านนา การสร้างปราสาทของแต่ละท้องถิ่น แต่ละอำเภอจะมีเอกลักษณ์ รูปแบบ ความหมาย ที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละท้องถิ่น และตามที่สละหรือช่างผู้ทำปราสาทจะมีจินตนาการในการสร้าง คิดค้นรูปแบบและ รายละเอียดต่างๆ เพื่อเป็นการสร้างสรรค์ผลงานและเป็นการดึงดูดความสนใจของผู้ใช้บริการ การใช้ปราสาทศพในปัจจุบันมีผลมาจากโลกทัศน์บนพื้นฐานของพุทธจักริตและภูมิปัญญา ของท้องถิ่นที่มีต่อความศรัทธาและความเชื่อต่อพิธีกรรมและศาสนา ปราสาทศพจึงนับเป็น มรดกทางภูมิปัญญาที่ล้ำค่าที่ควรแก่การสืบสาน ในปัจจุบันความนิยมในการนำปราสาท มาประกอบพิธีกรรมงานศพเริ่มลดน้อยลง เพราะสาเหตุหลายประการ ได้แก่

1. สาเหตุทางด้านเศรษฐกิจที่ชาวบ้านมองว่าเป็นสิ่งสิ้นเปลืองโดยมองว่าเพราะ ปราสาทที่ซื้อมาสวดท่ายก็ต้องนำไปเผาทิ้ง
2. การขาดแคลนไม้ที่จะนำมาทำปราสาทศพที่ในวันจะลดน้อยลงและมีราคาแพง
3. ปัญหาของมลพิษที่เกิดจากการเผาไหม้ของปราสาท
4. ในปัจจุบันสุสานบางแห่งมีการสร้างเตาเผาที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาแทนที่ กองฟอนที่ใช้เผาศพแบบโบราณ ทำให้การเผาศพมีความสะดวกสบายและไม่จำเป็นต้องใช้ ปราสาทในการเผาเพราะพื้นที่ในการเผาแบบเตาเผาจะมีช่องใส่เฉพาะโลงศพเท่านั้น (ณรงค์ เจริญใจ.2558 : 2)

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าในบางพื้นที่ของจังหวัดเชียงรายจะไม่นิยมใช้ปราสาทศพ หรือยกเลิกไปแล้วในบางพื้นที่ แต่ก็ยังคงมีอีกหลายพื้นที่ที่ยังคงมีการนำปราสาทศพมาใช้ ประกอบพิธีกรรมอยู่ ทั้งในพื้นที่ที่มีกองฟอนแบบเก่าและพื้นที่ที่มีเตาเผาแบบใหม่ ดังนั้นสิ่งเป็นคำถามก็คือว่าเหตุใดพื้นที่ส่วนใหญ่ในจังหวัดเชียงราย ยังมีการใช้ปราสาทศพ ในการประกอบพิธีกรรมอยู่ ทั้งๆ ที่มีเตาเผาแบบใหม่และมีทางเลือกอีกมากในการจัดงานศพ

โดยไม่ต้องใช้ปราสาทให้สิ้นเปลืองเงินทอง นั้นย่อมแสดงให้เห็นว่าอาจมีการเห็นถึงคุณค่าของปราสาทศพที่มีต่อสังคมของจังหวัดเชียงรายอยู่ในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการของปราสาทศพในจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษาคุณค่าของปราสาทศพในจังหวัดเชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

เนื่องจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้นการเก็บข้อมูลจึงให้แนวทางการเก็บข้อมูลทางสังคมศาสตร์ ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกต แบบมีส่วนร่วมและการสนทนากลุ่มเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริง โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร ตำรา บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้มีผู้เก็บรวบรวมไว้
2. การศึกษาและการสำรวจคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูล
3. สร้างกรอบแนวทางการสัมภาษณ์
4. สร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูล โดยการชี้แจงวัตถุประสงค์ในการศึกษารวมทั้งการนัดหมายวันเวลาที่จะมาเก็บข้อมูล
5. ลงมือเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสนทนากลุ่ม โดยใช้แบบสัมภาษณ์ การจดบันทึก การเก็บภาพและการบันทึกเสียง
6. นำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล นำมาจัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์การศึกษา หากข้อมูลยังไม่ครบสมบูรณ์ให้กลับไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้ข้อมูลสมบูรณ์ครบถ้วน
7. นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลและการจัดเวทีเสวนามาวิเคราะห์ข้อมูลและจัดทำรายงาน

ประชากรในการศึกษา ได้แก่ เจ้าของร้านขายปราสาทศพ ในอำเภอแม่จัน อำเภอเวียงชัย อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย อำเภอละ 1 ร้าน โดยเลือกร้านที่เปิดกิจการนานที่สุดในอำเภอนั้นๆ ซึ่งอ้างอิงข้อมูลจากชมรมคนฮักผาสา ที่ได้มีการเก็บรวบรวมไว้รวมจำนวน 7 คน ชาวบ้าน พระสงฆ์ และเจ้าภาพงานศพที่ใช้ปราสาทศพ ที่มีงานศพในช่วงของการเก็บข้อมูลรวม 3 คน/รูป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง เพื่อศึกษาถึงประวัติ ความคิดและเจตคติที่มีต่อปราชญ์ของชนในจังหวัดเชียงราย เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าที่เกิดขึ้นของปราชญ์

2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้ศึกษาได้ศึกษา แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบในการสังเกต

3. แบบบันทึกภาคสนาม เพื่อให้การเก็บข้อมูลมีความแม่นยำและไม่ลืม ผู้ศึกษาได้ใช้การบันทึกข้อมูลระหว่างการสนทนาเพื่อให้ข้อมูลที่ได้เป็นจริงตามที่ได้สัมภาษณ์

เนื่องจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้นการเก็บข้อมูลจึงให้แนวทางการเก็บข้อมูลทางสังคมศาสตร์ ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสังเกต โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร ตำรา บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้มีผู้เก็บรวบรวมไว้
2. การศึกษาและการสำรวจคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูล
3. สร้างกรอบแนวทางการสัมภาษณ์
4. สร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูล โดยการชี้แจงวัตถุประสงค์ในการศึกษา รวมทั้งการนัดหมายวันเวลาที่จะมาเก็บข้อมูล
5. ลงมือเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการแบบบันทึกภาคสนาม

6. นำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล นำมาจัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์การศึกษา หากข้อมูลยังไม่ครบสมบูรณ์ให้กลับไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้ข้อมูลสมบูรณ์ครบถ้วน

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยเลือกใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยนำแนวคิดทฤษฎีมาประกอบการวิเคราะห์ โดยการแยกการพรรณนาเป็นหมวดหมู่ ให้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ดังนี้

1. การวิเคราะห์ประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการของปราชญ์ในจังหวัดเชียงราย เป็นการวิเคราะห์โดยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ช่าง (สล่า) ผู้ประกอบการและเจ้าภาพงานศพแล้วจึงนำมาบรรยายและจัดเรียงหมวดหมู่

2. การวิเคราะห์คุณค่าของปราชญ์ในจังหวัดเชียงราย นำข้อมูลที่ได้ทำการวิเคราะห์ตามเอกสารตำราและนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มประชากรมาวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่ในรูปของการบรรยายเชิงเนื้อหา

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการของปราสาทศพในจังหวัดเชียงรายพบว่าในสังคมล้านนาไทย มีความเชื่อดิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับโลกหลังความตาย โดยเชื่อว่าเมื่อคนเราตายจากโลกนี้ไปถือว่าเป็นการสิ้นสุดของการเป็นมนุษย์ และเป็นการเริ่มต้นสู่โลกหลังความตายคือโลกแห่งวิญญาณ หรือโลกหน้า การที่คนตายหรือศพ การก้าวผ่านจากโลกมนุษย์เข้าสู่โลกหลังความตายจะต้องผ่านพิธีกรรมงานศพเสียก่อนจึงจะถือว่าคนนั้นได้เข้าไปสู่โลกหลังความตายอย่างสมบูรณ์ จากคติความเชื่อดังกล่าวนี้องค์ที่ส่งผลมาถึงรูปแบบพิธีกรรมงานศพของคนในดินแดนแถบนี้ ยุพิน เข็มมุกด์ (2553 : 197) ได้ให้ความหมายของการส่งสการไว้ว่า การส่งศพหมายถึงการไปส่งคนตายไปสู่โลกหน้า คนอยู่ข้างหลัง จะจัดเงินทองข้าวของเครื่องใช้ให้กับผู้ตายได้นำไปใช้ด้วยในพิธีกรรม "ส่งสการ" (อ่าน สกาน) เป็นการแสดงความรักความห่วงใยและความกตัญญูต่อผู้ที่จากไป ปราสาทศพเกิดขึ้นจากความเชื่อของคนเรากล่าวคือเป็นความเชื่อจากศาสนาพุทธและพราหมณ์คือเรื่องเขาพระสุเมรุอันเป็นแกนกลางของจักรวาลซึ่งเป็นความเชื่อของทางศาสนาพราหมณ์ในทางพุทธศาสนาจะเป็นเรื่องพิธีกรรมต่างๆ ของสงฆ์ เช่น การบังสุกุลแก่ผู้วายชนม์และกรวดน้ำเป็นการสร้างกุศลแก่ผู้ตายให้ไปสู่ที่ที่ดีกว่าโดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือนิพพานด้วยเหตุที่มนุษย์ไม่เคยเห็นเขาพระสุเมรุและได้เกิดจินตนาการต่างๆ มากมาย มีการจินตนาการถึงเขาพระสุเมรุว่าเขาพระสุเมรุเป็นที่อยู่ของเหล่าเทพสำหรับคนดีหรือเจ้านายที่ถึงแก่กรรมคนที่อยู่ข้างหลังต้องการที่จะให้ดวงวิญญาณนั้นได้ขึ้นสวรรค์จึงมาอาศัยรูปแบบของเขาพระสุเมรุมาสร้างเป็น"ที่พัก"ของดวงวิญญาณ "ปราสาท" ในที่นี้มีใช้สถานที่ที่คนเป็นเข้าไปอยู่อาศัยแต่ในทางตรงกันข้ามกลายเป็นสิ่งที่ไว้ศพคนตายโดยเฉพาะคนตายที่เป็นเจ้านายฝ่ายเหนือ (บุญคิด วัชรศาสตร์. มปป. : 11-28) ดังนั้นคนล้านนาจึงนิยมที่จะสร้างปราสาทศพซึ่งเป็นการจำลองปราสาททวารวดีหรือพิมาบนบวรศักดิ์ชั้นฟ้าเพื่อใช้ใส่โลงศพ โดยเชื่อว่าการให้ศพได้นอนปราสาทหรือได้บรรจุในปราสาทและทำการเผาทั้งศพและปราสาทไปพร้อมกันจะทำให้ดวงวิญญาณของผู้ตายได้ไปอยู่ในทิพย์พิมาณที่ลูกหลานหรือญาติพี่น้องได้ทำอุทิศให้ จากความเชื่อนี้องค์จึงนำมาสู่การสร้างปราสาทเพื่อทำพิธีส่งสการปราสาทศพจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในพิธีกรรมงานศพตามความเชื่อที่มีพื้นฐานเรื่องโลกหลังความตาย

ปราสาทศพในดินแดนล้านนา รวมทั้ง จังหวัดเชียงรายมีตำนานเรื่องเล่าและคติความเชื่อที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของคนล้านนามาตั้งแต่อดีตกาล ตามหลักฐานที่ปรากฏ

ในตำนานซึ่งมีหลักฐานกล่าวถึง การใช้ปราสาทในชนชั้นสูง ว่าเป็นของที่นิยมทำมาเป็นเวลานานแต่โบราณแล้ว ดังที่ปรากฏใน สารานุกรมเต๋จื๊ว ตอนหนึ่งว่า ลุจลัศักราช 940 ปีชาลสัมฤทธิ์ศก เดือนอ้าย ขึ้น 12 ค่ำ นางพระยา วิสุทธิเทวีผู้ครองนครพิงค์เชียงใหม่ถึงแก่พิราลัย พระยาแสนหลวงแต่งการศพ ทำเป็นพิมาน บุชบกตั้งบนหลังนกหัสติรินทร์ขนาดใหญ่เคลื่อนด้วยเลื่อนแม่สะดั่งเชิญหีบพระศพขึ้นไว้ในบุชบก กั้น แล้วอุดชักไปด้วยแรงคชสาร เจาะกำแพงเมืองออกไปทุ่งวัดโลกแล้วก็ทำฌาปนกิจถวายเพลิง ณ ที่นั้นเผาทั้งรูปสัตว์และวิมานที่ตั้งศพนั้นด้วย จึงเป็นธรรมเนียมในการปลงศพเจ้าผู้ครองนครเช่นนี้สืบมา (พระมหากษัตริย์ จิตตสวโร (กันธิมา). 2553 :57)

ดังนั้นการสร้างปราสาทศพสำหรับใส่ศพของคนตายนั้นไม่สามารถระบุได้ว่าเริ่มต้นตั้งแต่เมื่อใด หากแต่จะปรากฏอยู่ในตำนานเรื่องเล่าเป็นส่วนใหญ่ ปราสาทศพของคนล้านนาเกิดจากการสร้างสรรค์ของสละหรือช่างท้องถิ่นโดยการจำลองมาจากรูปแบบมาจากปราสาทในราชวังและจากวิหารวัด เพราะคนล้านนามีคติความเชื่อในเรื่องของสวรรค์ เพราะสวรรค์เป็นที่อยู่ของเทวดา ซึ่งสวรรค์เป็นสถานที่หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด โดยเฉพาะวิหารวัด ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปหรือพระพุทธรูปเจ้า คนล้านนาจึงเชื่อว่าวิหารวัดเป็นการจำลองเอาแดนสวรรค์มาเพื่อประดิษฐานของพระพุทธรูป ซึ่งพระพุทธรูปเจ้านั้นจะสถิตอยู่ในแดนนิพพาน คนล้านนาในอดีตจึงได้ทำปราสาทศพขึ้นมา โดยจำลองมาจากวิหารวัด เพื่อใช้บรรจุศพคนตายเพราะเชื่อว่าหากคนตายได้บรรจุในปราสาทที่จำลองมาจากวิหารวัดแล้วนั้น วิญญาณของผู้ตายจะไปสถิต ณ ดินแดนแห่งนิพพานหรือแดนสวรรค์

วิวัฒนาการของปราสาทศพในสมัยก่อนเรื่องของพิธีกรรมงานศพของคนล้านนาถือว่าเป็นพิธีกรรมที่แฝงไว้ด้วยความละเอียดอ่อน ทุกกระบวนการ ทุกขั้นตอนจะถูกกำกับไว้ด้วยความเชื่อและพิธีกรรม เพราะถือว่าเป็นพิธีกรรมที่จะส่งให้คนตายไปสู่ภพภูมิที่ดี หากกระทำดีตามกระบวนการตามความเชื่อก็จะส่งผลดีต่อผู้ตายและญาติพี่น้อง แต่หากกระทำไม่ดีไม่ถูกต้องตามพิธีกรรมก็จะส่งผลถึงวิญญาณผู้ตายและญาติพี่น้องที่ยังอยู่ในเรื่องของปราสาทศพก็เช่นกันได้มีหลักและข้อกำหนดไว้ชัดเจนในเรื่องของการใช้ปราสาทกับคนในสังคมว่าคนระดับใดใช้แบบไหน ดังที่ มณี พะยอมยงค์ และ ศิริรัตน์ อาสนะ (2549 : 116) ได้จำแนกเรือนเพื่อตั้งศพไว้ก่อนการเผาในล้านนาไทยไว้ ดังนี้

1. ประชาชนธรรมดาจะใช้แนวครอบ
2. ประชาชนผู้มีอันจะกิน จะใช้หลังกลายซึ่งเป็นลักษณะปราสาทแต่ไม่มียอด

3. เจ้านายในราชวงศ์และพระสงฆ์ชั้นผู้น้อยมักจะใช้ปราสาทหยอดเดียว

4. เจ้าเมือง กษัตริย์ พระเถระผู้ใหญ่ ครูปาหรือพระสังฆราชา ใช้ปราสาทวางบนหลังนกหัสติลิงค์ขนาดใหญ่หลังคาเป็นรูปจัตุรมุข มียอดตรงกลาง

มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายถึงวิวัฒนาการของปราสาทโดยทั่วๆ ไป ว่าคงจะมีการพัฒนาต่อมาเรื่อยๆ จากรูปแบบที่เป็นมานับตั้งแต่เริ่มพัฒนาการจากการมีความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตาย และการนำเอาวัตถุสิ่งของฝังรวมกับผู้ตายต่อมาพัฒนาเรื่อยๆ มา จนมาถึงสมัยที่มีศาสนาเข้ามาปรับเปลี่ยนไปมีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผู้ตายเริ่มซับซ้อนขึ้น มีการกำหนดว่าใครควรจะทำหรือมีทำสิ่งใด เหมาะสมกับฐานะตำแหน่งหรือชนชั้นหรือไม่ แม้จนถึงปราสาทไม้ศพก็ยังมีการกำหนดไว้อย่างชัดเจนวิวัฒนาการของปราสาทนั้น เริ่มตั้งแต่การทำสิ่งที่ง่ายๆ คือแมวกอบศพกลายมาเป็นปราสาทหลังเปียงหลังก่ายมูจรินทร์ และกาโจง จนมาถึงยุคปัจจุบันแม้ว่าคตินิยมบางอย่างจะถูกกลืนไปตามกาลเวลา แต่ปราสาทก็ยังคงเป็นที่นิยมอยู่ถึงแม้ว่ารูปแบบอาจจะไม่เหมือนกับที่ได้กำหนดไว้ในจารีตก็ตาม

ปราสาทศพในจังหวัดเชียงรายได้มีการกำหนดและแบ่งลักษณะของปราสาทที่จะใช้กับบุคคลไว้ตามวิถีความเชื่อของคนในสมัยก่อนเช่นกัน แต่ในยุคสมัยที่เปลี่ยนไปทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อ ประกอบกับการเจริญทางด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยี ทำให้ความเชื่อดังกล่าวได้ลบล้างไปจากระบบความเชื่อของบุคคล โดยจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันนี้จังหวัดเชียงรายจะไม่มีการใช้ปราสาทที่เรียกว่า แมวกอบ แล้ว ซึ่งอาจเป็นเพราะสภาพเศรษฐกิจที่เจริญเติบโตในปัจจุบัน และเทคโนโลยีในการทำปราสาทในปัจจุบันมีความสะดวกมากขึ้นและราคาไม่แพงจึงทำให้คนทั่วไปหันมาให้บริการของร้านปราสาทศพที่มีอยู่ทั่วไปในแต่ละอำเภอ ปราสาทศพที่ใช้ในพิธีศพของคนเชียงรายในปัจจุบันนิยมให้ปราสาทแบบมียอด ซึ่งจะเป็นปราสาทจำนวนยอดเท่าไร หลังใหญ่แค่ไหน ขึ้นอยู่กับฐานะและกำลังทรัพย์ของเจ้าภาพ โดยทางร้านปราสาทก็จะมีแบบของทางร้านให้เลือกและสั่งทำตามความต้องการของลูกค้า

ผลการศึกษาคุณค่าของปราสาทศพในจังหวัดเชียงราย นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความสำคัญในการประกอบพิธีกรรมงานศพ แต่ปราสาทศพยังแฝงคุณค่าอื่นๆ ไว้อย่างมากมาย เพื่อให้การนำเสนอเข้าใจง่ายการศึกษาในครั้งนี้จึงได้แบ่งคุณค่าของปราสาทศพออกเป็นด้านๆ ดังนี้

1. คุณค่าด้านสังคม ที่เกิดขึ้นในสังคมจังหวัดเชียงรายในปัจจุบันนี้มีอยู่หลายประการด้วยกัน ได้แก่

1.1 ความสัมพันธ์ในเครือญาติที่แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูต่อญาติพี่น้องที่เสียชีวิตลงไป ซึ่งการซื้อปราสาทศพมาประกอบพิธีกรรมถือเป็นคุณค่าที่แฝงอยู่ในระบบเครือญาติ การใช้ปราสาทศพเพื่อประกอบพิธีกรรมงานศพเป็นสิ่งที่แสดงถึงความรักและอาลัยของคนอยู่ที่มีต่อคนตาย ตลอดจนเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ที่บุตรหลาน หรือญาติพี่น้องที่พึงกระทำต่อผู้เสียชีวิต

1.2 คุณค่าทางความเชื่อ ปราสาทศพเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและค่านิยมของคนในจังหวัดเชียงใหม่ในเรื่องของชีวิตหลังความตายการนำปราสาทศพมาประกอบพิธีกรรมงานศพ เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อในอีกมิติหนึ่งที่ซ่อนอยู่ในโลกของมนุษย์ตามคติชนวิทยาว่าด้วยความตาย สอดคล้องกับคำบอกเล่าของช่าง(สล่า) ผู้ทำปราสาท ได้อธิบายถึงความเชื่อของปราสาทศพว่า คนในล้านนาเชื่อว่าการนำปราสาทศพมาไว้ในพิธีกรรมงานศพโดยการใช้เป็นที่ใส่โลงศพแล้วนำไปเผา แต่ก่อนนำไปเผาท้องทำการถวายอุทิศให้กับผู้ตายเสียก่อนเพราะเชื่อว่าเมื่อถวายอุทิศให้ผู้ตายแล้วนำไปเผาเมื่อเผาไปพร้อมกับศพปราสาทนั้นจะกลายเป็นที่อยู่อาศัยของวิญญาณในภพภูมิที่ดวงวิญญาณนั้นอยู่เหมือนนิมานในสวรรค์

1.3 ความเชื่อในเรื่องของครูบาอาจารย์ หรือผีครู ที่เชื่อว่าหากจะทำกิจกรรมงานใดก็ตามผู้นั้นจะต้องมีครูบาอาจารย์ไว้คอยกำกับดูแลคุ้มครองตนเองเพื่อความเป็นมงคลการสร้างปราสาทศพในจังหวัดเชียงใหม่ก็เช่นกัน การสร้างปราสาทศพนั้นมีความเชื่อว่าเป็นเรื่องที่ไม่เป็นมงคลและเป็นเรื่องที่จะมีผลเกิดขึ้นกับตัวผู้เป็นเจ้าของและครอบครัว ดังนั้นจะเห็นได้ว่าทุกร้านที่ทำปราสาทจะมีขันครูหรือหิ้งครู ที่มีขันครูที่ทำมาจากกรวยใบตองมีดอกไม้ธูปเทียนใส่ในกรวยนั้น อาจจะมีเครื่องประกอบต่างๆ แล้วแต่ละร้านจะถูกกำหนดมาจากครูอาจารย์ที่ไปเรียนมา เช่น เหล้าแดง หมากแห้ง ใบพลู ข้าวเปลือก ข้าวสาร เป็นต้น เพื่อเป็นการสมมุติว่า ครูบาอาจารย์ที่เจ้าของร้าน หรือสล่าได้ไปเรียนวิชาการทำปราสาท ที่จะช่วยปกป้องรักษา ป้องกันสิ่งชั่วร้ายต่างๆ หรืออาถรรพ์ที่จะเกิดขึ้นกับการทำปราสาท ซึ่งผู้ทำปราสาทเชื่อว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับของร้อนเพราะปราสาทต้องนำไปเผาพร้อมกับศพ จากความเชื่อนี้เองสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและความกตัญญูต่อผู้ที่มีบุญคุณในการสั่งสอนวิชาในการทำปราสาทให้แก่ลูกศิษย์ ผู้ที่เป็นศิษย์จะต้องมีความกตัญญูและรู้คุณครูบาอาจารย์ จึงได้จำลองเอาขันครูนั้นสมมุติแทนครูอาจารย์ทั้งหลายที่ได้ล่วงลับไปแล้วมาสถิตอยู่ ณ ที่นั้นให้มาช่วยปกป้องรักษาคุ้มครองกิจการให้เจริญรุ่งเรืองและป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นต่อตัวลูกศิษย์ และจำต้องมีการทำพิธีเลี้ยงผีครูเป็นประจำทุกปีเพื่อแสดงออกถึงความเคารพและกตัญญู

2. คุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ปราสาทศพเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่เป็น การสืบทอดภูมิปัญญาและการคงความเป็นเอกลักษณ์ของคนล้านนา การสร้างปราสาทศพ ในจังหวัดเชียงราย ณ ปัจจุบันร้านค้าที่ประกอบกิจการต่างๆ ได้ลดจำนวนลงอย่างน่าใจหาย อันมีผลมาจากการขาดคนสืบทอด รวมถึงความเชื่อและความนิยมได้ลดหายลงไปตาม กาลเวลา ดังนั้นการสร้างปราสาทศพในปัจจุบันจึงถือว่าการสืบทอดองค์ความรู้ทาง ภูมิปัญญาของคนล้านนา ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของความเป็นชนชาติที่มี ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยาวนาน การสร้างปราสาทศพในปัจจุบันนั้นไม่ยุ่งยาก เหมือนในอดีตเพราะมีเครื่องช่วยทุ่นแรงต่างๆ เพื่อให้ชิ้นงานออกมาสวยงามมีความประณีต ละเอียดอ่อน ซึ่งร้านค้าที่ทำปราสาทศพไว้นั้นได้มีการจัดทำแบบแม่พิมพ์ รวมถึงได้ใช้ โปรแกรมทางคอมพิวเตอร์ช่วยในการอนุรักษ์รูปแบบและสวดลายไว้

3. คุณค่าด้านการศึกษาปราสาทศพ เป็นสิ่งประดิษฐ์ที่เป็นการรวมเอางานช่างศิลป์ ของสกุลช่างล้านนาเอาไว้ ทั้งด้านงานช่างไม้ ช่างกระดาษ ช่างแกะ ไว้อย่างครบถ้วน ในตัวเรือนปราสาท ดังนั้นปราสาทศพจึงเป็นสิ่งที่มีความค่าทางด้านเชิงช่างที่น่าศึกษาใน ศิลปะวิทยาการที่รวมกันอยู่ในตัวปราสาท อีกทั้งการศึกษายังก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ในงานด้านนี้ด้วย ซึ่งองค์ประกอบทุกอย่างของปราสาทศพล้วนแล้วแต่มีคุณค่าและมีทักษะ งานด้านฝีมืออยู่ในตัวของส่วนประกอบนั้น

4. คุณค่าด้านเศรษฐกิจ

4.1 การทำธุรกิจแบบครอบครัว พบว่าในร้านปราสาทหลายร้านมีการจ้างงาน คนในครอบครัวและเครือญาติของตนในการทำปราสาทศพ ซึ่งเป็นการสร้างความผูกพัน ของคนในเครือญาติของตน การจ้างงานในลักษณะนี้ ถือว่าเป็นการสืบทอดองค์ความรู้ใน การทำปราสาทศพให้กับบุตรหลานและมีการสืบทอดในสายตระกูลต่อไป

4.2 การสร้างอาชีพเกิดเครือข่ายทางธุรกิจ การสร้างปราสาทศพในจังหวัด เชียงราย นอกจากจะเป็นการอนุรักษ์ สืบทอดภูมิปัญญาแล้วยังเป็นการสร้างอาชีพให้กับ ชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย จากการศึกษาร้านที่ทำปราสาทศพพบว่าทุกร้านจะมีการจ้างงาน ให้กับคนในหมู่บ้านเพื่อให้เกิดรายได้และอาชีพ ทุกร้านปราสาทจะมีลูกจ้างคือ คนใน ชุมชนนั้นๆ มารับจ้างในร้าน โดยทั่วไปแบ่งออกเป็น 3 ส่วนงานหลัก ได้แก่ กลุ่มต้องลาย (ฉลุลาย) กลุ่มทำโครงสร้างปราสาท และกลุ่มประดับตกแต่ง จากการศึกษาพบว่า มีอยู่ 2 ร้านที่มีจำนวนคนงานมากกว่าสิบคน และทางร้านได้ดำเนินการให้คนงานทุกคนเข้าระบบ ประกันสังคม เช่น ร้านสันผักแคโลงทอง นอกจากนี้การสร้างปราสาทศพยังก่อให้เกิด

การดำเนินธุรกิจในรูปแบบของเครือข่ายธุรกิจคือการสร้างตลาดใหม่ผ่านตัวแทนจำหน่าย ทุกร้านจะมีร้านค้าในพื้นที่อื่นๆ มาติดต่อเพื่อรับปราสาทศพไปจำหน่าย ได้แก่ ร้านสัก ผักแคโลงทอง ส่งขายผ่านตัวแทนไปยังภาคอีสาน ร้านแม่จันศิลป์ มีตัวแทนจาก จังหวัดเชียงใหม่มารับไปเป็นตัวแทนจำหน่าย ร้านเกศินีปราสาทศิลป์และร้านแม่จันศิลป์ ส่งขายปราสาทไปยังประเทศเพื่อนบ้านได้แก่ พม่าและลาว เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

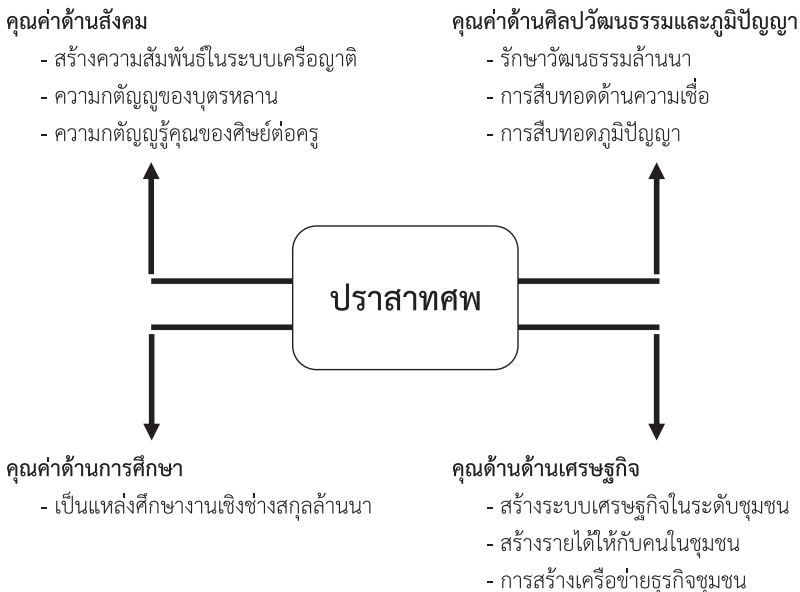
การสร้างปราสาทศพในจังหวัดเชียงรายสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าในด้านความเชื่อและ ประเพณีที่มีการสืบทอดกันมาช้านานที่เกี่ยวข้องกับหลักความเชื่อด้านศาสนาในเรื่อง ของนรก สวรรค์ของคนล้านนา ที่สอดคล้องกับ พระครูธรรมาธิวิจิตร (2546) และ พระครูพิสุทธิพัฒนพิธาน (ประพันธ์ ภท.ทสิริ) (2548) กล่าวถึงเชื่อเรื่องนรกและสวรรค์ มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนตั้งแต่โบราณและเป็นความเชื่อที่ฝังแน่นมาช้านานแล้วแม้ ชาวบ้านจะไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยตัวเองแต่ชาวบ้านก็ไม่กล้าลบหลู่ในเรื่องนรกและสวรรค์ โดยอาศัยการผสมผสานกันระหว่างหลักธรรมพระพุทธศาสนากับความเชื่อถือดั้งเดิมที่ฝังลึก ในจิตใจอย่างแนบแน่น ในส่วนของคุณค่าด้านเศรษฐกิจของปราสาทศพในปัจจุบัน มีส่วน สำคัญในสังคมเพราะเป็นการสร้างระบบเศรษฐกิจในระดับชุมชนก่อให้เกิดการสร้างอาชีพ และรายได้แก่ชุมชน สอดคล้องกับพระมหาจริญจิตตสโร (กันธิมา). (2553) กล่าวถึง แนวคิดเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนาพบว่าจากเดิมงานศพเป็น ของญาติมิตรหมู่บ้านและชุมชนทั้งหมดกลายเป็นงานศพของธุรกิจขายโลงขายปราสาทศพ ขายพวงหรีดธุรกิจของกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์และกิจกรรมซื้อขายการจัดการพิธีกรรม พัฒนาการงานศพของชาวล้านนาในสังคมสมัยใหม่โดยทั่วไปแล้วยังคงมีแนวโน้มการพัฒนา รูปแบบการทำทศพการประชันขันแข่งการย่อส่วน มีการสืบทอดจากเครือข่ายการสร้าง ปราสาทศพในจังหวัดเชียงรายได้ผ่านกาลเวลามานับหลายสิบปี ความเชื่อเชิงวัฒนธรรม ในการสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนาโดยเฉพาะด้านมรดกทางภูมิปัญญาของท้องถิ่น ซึ่งความเชื่อเช่นนี้กลายเป็นวัฒนธรรมของคนล้านนาตั้งแต่อดีตสืบมาจนถึงปัจจุบันด้าน ความกตัญญูต่เวทีชาวพุทธล้านนา (พระมหาจริญจิตตสโร(กันธิมา). 2553)

การค้นพบแหล่งก่อเกิดแห่งการสร้างนั้นไม่สามารถสืบค้นได้ว่าเกิดขึ้นเมื่อใด แต่หลักฐาน ที่ปรากฏในปัจจุบันจะพบว่าปราสาทศพในจังหวัดเชียงรายมีเอกลักษณ์ เฉพาะถิ่นของจังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นการบ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ในงานเชิงช่าง

ของคนจังหวัดเชียงราย การทำปราสาทศพในจังหวัดเชียงรายนอกจากจะเป็นการสร้างงานสร้างอาชีพ และสามารถทำเป็นกิจการทางธุรกิจได้แล้ว การสร้างปราสาทศพก็ยังแฝงไปด้วยระบบความเชื่อประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ซึ่งการสร้างปราสาทศพแต่ละส่วนประกอบของโครงสร้างจะถูกกำกับไปด้วยความเชื่อและสิ่งที่เหนือธรรมชาติทั้งสิ้น นอกเหนือจากสิ่งอื่นใดการสร้างปราสาทศพยังสร้างคุณค่าในตัวเองขึ้นมาในรูปแบบต่างๆ

แผนภาพที่ 1 แผนภาพคุณค่าของปราสาทศพในจังหวัดเชียงราย

แผนภาพที่ 1 คุณค่าของปราสาทศพในจังหวัดเชียงราย. ณรงค์ เจนใจ. 2560

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่นวัฒนธรรมอำเภอ วัฒนธรรมจังหวัด ควรที่จะมีการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อพัฒนาเป็นฐานข้อมูลเพื่อการสืบค้นและการถ่ายทอดภูมิปัญญาของการทำปราสาทศพไว้สำหรับผู้สนใจได้ศึกษาก่อนที่สิ่งเหล่านี้จะสูญหาย
2. ควรมีการศึกษาและสร้างเอกลักษณ์ ในด้านรูปทรงและลวดลายของแต่ละร้านและพัฒนาไปสู่การจดทะเบียนลิขสิทธิ์ทางภูมิปัญญาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ณรงค์ เจนใจ. (2558). **การศึกษาองค์ความรู้ปราชญ์ในจังหวัดเชียงราย**. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
- บุญคิด วัชรศาสตร์.(มปป.). **อานิสงส์เสียดฟ. โรงพิมพ์ธาราทอง. เชียงใหม่.**
- พระครูพิสุทธ์พัฒนพิธาน (ประพันธ์ ภท.ทสริ). (2548). **พิธีกรรมงานศพในจังหวัดลำปาง และอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูอรุณเขตพิทักษ์. (2546). **พระสงฆ์กับความเชื่อเรื่องนรกและสวรรค์ : กรณีศึกษาพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเลย**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา. บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏเลย.
- พระมหาจรัญ จิตตสวโร (กันธิมา). (2553). **การศึกษาแนวคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาท ศพ ของชาวพุทธล้านนา**. วิทยานิพนธ์นี้หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มณี พะยอมยงค์ และ ศิริรัตน์ อาสนะ. (2549). **เครื่องสักการะล้านนาไทย**. เชียงใหม่, ส.ทรัพย์การพิมพ์.
- วัฒนศักดิ์ ไชยกุล. (2546). **บริบททางวัฒนธรรมและสังคมของการทำปราสาทในจังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาอาชีวศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศรีเลา เกษพรม. (2544). **ประเพณีชีวิตคนเมือง**. (พิมพ์ครั้งที่2). สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อภิธาน สมใจ. (2541). **งานศพล้านนาปราสาทนกหัสติลิงค์สู่ไม้ศพ**. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.